

<https://doi.org/10.18485/analiff.2024.36.1.7>

81'255.4:305-055.2

821.112.2(436).09-31 Јелинек Е.

Феминистичка микроанализа превода романа Елфриде Јелинек *Die Klavierspielerin* на српски језик

Мирјана Ј. Зарифовић Грковић*

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за германистику

 <https://orcid.org/0000-0002-2774-4507>

Николина Н. Зобеница

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за германистику

 <https://orcid.org/0000-0001-5510-0701>

Кључне речи:

родне студије,
феминистички
приступ,
наука о превођењу,
родно осетљив језик,
књижевни превод

Апстракт

Феминистички приступ (као део родних студија) у оквиру науке о превођењу анализира (1) однос друштва, политике, културе и књижевности према женама у преводима (макронализа), односно (2) манифестације женског рода у језику превода (микроанализа). Приликом феминистичке микроанализе наука о превођењу повезује се са социолингвистиком, као граном лингвистике која се бави раслојавањем језика према роду, уочавајући и проучавајући различите начине обележавања рода и родне равноправности у језику. Циљ рада је да се на примеру микроанализе превода поглавља романа аустријске феминистичке списатељице Елфриде Јелинек *Пијанисткиња* (Elfriede Jelinek, *Die Klavierspielerin*, 1983) уоче и анализирају могућности обележавања женског рода у српском језику у односу на родно осетљивији немачки језик изворника. Анализа је показала да језички систем српског језика не поставља ограничења обележавању женског рода, већ поседује одговарајуће творбене могућности које се не реализују у довољној мери, будући да нису (још увек) нормиране, премда постоје у језичкој пракси која прати савремена стремљења у језику и друштву. (примљено: 5. августа 2023; прихваћено: 5. новембра 2023)

<https://analifil.bg.ac.rs>

1. Родне студије и превођење

Развој родних студија и науке о превођењу одвијао се паралалено, али на различитим континентима: преводилачких студија у Европи, а родних студија у Северној Америци. „Други талас феминизма” или „доба феминизма”, како га назива једна од најистакнутијих представница феминистичког приступа у науци о превођењу, Луиза фон Флото (Luise von Flotow), започео је током шездесетих година двадесетог века у САД (Pavlović, 2015: 158–159). Пратећи нове тенденције, бројне научне дисциплине почеле су током следећих година да посвећују већу пажњу значају рода – лингвистика, наука о књижевности, антропологија, историографија, филозофија, психологија, политика, па и наука о превођењу (Flotow, 2008: 122).

Повезивање са студијама превођења засновано је пре свега на додирној тачки с родним студијама, односно проучавању подређеног положаја превода (у односу на изворни текст) и жена (у односу на мушкарце). Ова повезаност се огледа у низу метафора преузетих из домена мушко-женских односа које су се вековима користиле када је било речи о преводу и превођењу. Тако се, на пример, преводи пореде с лепом и неверном женом (леп превод не може да буде потпуно веран изворном језику). Преводилац често фигурира као мушкарац који треба да заштити чедност изворног текста (жене), да као заводник ласка својој „љубавници” или је заведе како би је освојио. Осим тога, превод се начелно посматра као ехо, копија, вештачки, изведени рад, нешто секундарно, за разлику од писања које се традиционално повезује с ауторитетом, креативношћу и оригиналношћу мушкараца као аутора. Из тог разлога су жене у одређеним историјским периодима смеле да преводе (не и да пишу), јер се превођење ионако дефинисало као секундарна активност, што је било у складу с конвенционалном представом о женама и њиховим могућностима интелектуалног стварања. Полазећи од претпоставке да великих уметница ионако нема, жене су могле да се баве само књижевном репродукцијом, не и продукцијом (Chamberlain, 2000: 315–322). Овакви сексистички ставови у оквиру писања и превођења почели су да се преиспитују тек последњих деценија у оквиру феминистичког транслатолошког приступа, који се бави проучавањем контекста превођења (макроанализа) и текста превода (микроанализа) у којима жене играју истакнуту улогу.

1.1. Макроанализа превода

Род и сексуалност као друштвено-политичке проблеме у макроанализи превода проучавају пре свега ревизионисти, који се баве питањем жена и родних мањина искључених или негативно приказаних у различитим текстовима. Њихов циљ је реевалуација историјских текстова, превода, аутора, преводилаца и друштвено-политичког контекста, а испитују и ефекте родне политике. Посебно тежиште ових истраживања је на ревизији превода кључних културних текстова, *Библије* и *Курана*, и њиховим поновним преводима, с обзиром на то да је уочено да преводи *Библије* доприносе стварању негативних хришћанских ставова

према женама. Креативно тумачећи старе текстове, преводиоци су створили представу о женама као корену зла, приказујући их као непоуздане и неспособне, а када се говори о Богу користи се искључиво мушки вокабулар. Осим тога, макроанализа се бави и ревизијом књижевних феномена, недокументованим радом преводитељки, идентификацијом, сакупљањем, преводом и поновним преводом запостављених или заборављених ауторки. Феминистичка књижевна историографија критикује књижевни канон који углавном промовише и признаје ауторе и преводиоце на рачун ауторки и преводитељки (Flotow, 2008: 123).

Феминистички приступ, осим тога, испитује историјску улогу превода у писању жена у различитим периодима и културама, проблеме превођења експлицитно феминистичких текстова, утицаје канона и тржишта на одлуке које се тичу избора текста за превођење, али и утицаје превода на канон и жанр, као и улогу „тихих” форми писања као што је превођење у артикулисању женског говора и субвертовању хегемонијских форми изражавања (Chamberlain, 2000: 327). Феминистички приступ превођењу се приликом макроанализе повезује с историјом, књижевношћу и политиком, односно контекстом превођења, док се на нивоу анализе текста (микроанализе) више окреће лингвистици.

1.2. Микроанализа превода

Род и сексуалност¹ као категорије у микроанализи превода односе се на језичке детаље у појединачним преводима који рефлектују родни аспект текста или настоје да га сакрију, што је често случај у хомосексуалним текстовима (уп. Harvey, 2000). Преводи на језике осетљиве на манифестације рода могу да претерују у њиховој употреби, или да их игноришу и прикривају. Критичка анализа превода и поновна читања кључних ауторки и аутора, нарочито списатељица које се посматрају као важне за феминистички покрет, подразумева проучавање цензуре, примера скраћивања или погрешног тумачења текстова (Chamberlain, 2000: 327). Тако се, на пример, проучавају цензура и еуфемизми приликом превођења сексуалних референци у делима грчке песникиње Сапфо. Исто тако, у енглеском преводу Симон де Бовоар (Simone de Beauvoir) изостављани су делови који се односе на жене и њихова постигнућа (Pavlović, 2015: 165). Иако су ово директна огрешења о изворник, овакве интервенције на нивоу текста су вековима углавном подржаване и подстицане, у складу с различитим друштвеним статусом жена и мушкараца.

Родне различитости одражавају се на језик, кроз њега се обликују и потврђују, те се конвенционални језик назива патријархалним и доживљава се као средство манипулације, смањује опције женама и укалупљује их у устаљене улоге и функције. Такав језик се посматра као мушки артефакт створен да би одражавао животе мушкараца, њихову реалност, њихове замисли, што нарочито долази до изражаја у речницима стандардних језика који су одраз те

1 Сексуалност у језику односи се на лингвистичке репрезентације сексуалних активности (без обзира на пол и род) и представља аналитичку категорију у преводилачким студијама које се баве различитим врстама цензуре наметнуте исказивању сексуалности у преводу (Flotow, 2008: 122).

патријархалне структуре. Феминистичка критика патријархалног језика тежи креирању „несексистичких” језичких политика употребом речи које се могу односити на оба пола или напоменом на почетку неке публикације о инклузивној употреби именица мушког рода (Pavlović, 2015: 159–160). Осим тога, настају и језички експерименти чији је циљ да руше, поткопају, униште конвенционални, свакодневни језик као инструмент опресије и потчињавања. Приметни су и покушаји да се оживе или рехабилитују речи с пејоративним призвуком које се могу интерпретирати и позитивно, попут лексеме *вештица*, која може бити носилац мудрости, искуства и посебних знања и вештина (Pavlović, 2015: 162). Проучавају се питања подривања конвенционалног језика, развијања експерименталних форми, претеране употребе капацитета за феминизирање језика грађењем речи као што су у енглеском *maternall*, *homoindividuell*, *essentielle* и сл. (Flotow, 2008: 125). Резултати оваквих језичких промена предмет су проучавања социолингвистике, која прати однос и узајамни утицај друштва и језика.

Социолингвистика полази од тога да језик никада није хомогена творевина, већ се увек раслојава² под утицајем нејезичких, културних, друштвених појава. Сваки (природни) језик се раслојава у зависности од улоге, односно функције у друштву и култури, у процесима комуникације, интеракције, стваралаштва, у зависности од теме, говорника или писца, партнера у комуникацији, места и времена комуникације, интенција и других спољашњих фактора. У складу с тим говори се о функционалном, социјалном, индивидуалном и територијалном раслојавању језика (Радовановић, 2003: 166). Када је реч о социјалном раслојавању, оно произлази из говорних (социјалних) улога појединца на основу којих се стварају социолекти. Један од социолеката заснива се на полним разликама, првенствено према опозицијама мушкарац–жена, младић–девојка, дечак–девојчица (Радовановић, 2003: 177), те се приликом проучавања ових социолеката анализира утицај културних аспеката рода на језик и говор, али и обрнуто.

Језик има значајну улогу у формирању и неговању категорије рода, те се у оквиру студија језика и рода постављају питања постојања родне разлике у самом језику, као и питања која се тичу тога када се она манифестује, које језичке облике поприма, које ефекте има у друштву (Veith, 2002: 153). Утицај језика и рода је узајаман, а интересовање феминиста и социолингвиста преклапа се управо у проучавању манифестација женског рода у језику.

2 Како Катнић-Бакаршић примећује, сам термин *раслојавање* није погодан, јер се њиме запоставља чињеница да се у исто време док се одвијају „дељења” језика, одвија и супротан процес, а то је обједињавање подсистема у један језички систем. Из тог разлога је погоднији англосаксонски термин *language variation* (језичка варијација), чиме се у први план ставља могућност унутрашње варијантности језика (Катнић-Бакаршић, 1999: 19). У немачкој науци о језику користи се термин сличан англосаксонском: *sprachliche Variäteten* (језички варијетети).

2. Жене и језик у земљама немачког говорног подручја и у Србији

Немачки и српски језик познају категорије мушког, женског и средњег рода, а разлике у начину њиховог обележавања произлазе, пре свега, из разлика у самим језичким системима (микроаналитички аспект), мада добрим делом почивају и на различитом ставу немачког и српског друштва према питањима рода и језика (макроаналитички аспект). Могућности манифестације женског рода постоје у оба језика, док њихова употреба зависи од става матерњих говорника према питањима рода и родне равноправности. Иако би требало да иницијатива потиче од лингвиста и буде праћена настојањем да се утиче на промену правне регулативе у складу са савременим тенденцијама у друштву, пресудна је отвореност државних институција ка питању родно осетљивог језика (*top-bottom*), као и говорника, који (ни)су свесни потребе за родном осетљивошћу језика као изразом родне равноправности у друштву и култури (*bottom-top*). Тек повезивањем и усклађеним деловањем науке о језику, језичке политике и језичке праксе може да дође до језичких промена као одраза и/или иницијатора друштвених промена.

2.1. Немачки као родно осетљив језик

Кад је реч о језичким средствима која се налазе на располагању за маркирање рода у немачком језику, именице за означавање особа женског рода углавном се граде додавањем наставка *-in* на именицу мушког рода. Овај наставак је врло продуктиван и његова употреба датира још из старовисоконемачког језика (Lohde, 2006: 124). Осим деривације користи се и описни начин исказивања рода преко лексеме *Frau* – ‘жена’, која се ставља испред именица мушког рода или се користи као конституанта сложеница (*-frau*). Исто тако, у употреби је и придев *weiblich* – ‘женски’, који се повезује с именицама мушког рода. Иако све ове могућности језичког система већ вековима стоје на располагању говорницима немачког језика, оне се нису увек користиле једнако продуктивно, што је зависило од ванјезичких фактора.

Упркос томе што је женски покрет у Немачкој постојао још у деветнаестом веку (Glovacki-Bernardi, 2008: 58), тек захваљујући феминистичком покрету седамдесетих година 20. века, као и истраживањима односа између језика и друштва, рода и моћи, феминизам је ушао и у науку о језику. Различите анализе, критике и резултати истраживања феминистичке лингвистике створили су темељ за свесне промене у немачком вокабулару, пре свега у домену назива за женске особе и занимања. Ове промене су праћене процесом политичког освешћивања, нарочито путем семинара и предавања које је Ингрид Гвентерот (Ingrid Guentherodt) седамдесетих година држала на универзитетима у Берлину, Оснабрику и Констанцу, тематизујући „женски језик”, језик и род, као и језик жена. Ускоро су донесене званичне одлуке о обележавању мушких и женских или неутралних облика у немачким законима, а 1987. године формирано је и радно тело за регулисање правног језика³ које 1990. године доноси извештај

3 Немачки назив: *Arbeitsgruppe Rechtssprache*.

Маскулини и феминини називи особа у језику права⁴ (Glovacki-Bernardi, 2008: 51). Одлучено је да наводи који се односе и на жене и на мушкарце морају бити недвосмислени, што се мора исказати јасним језичким формулацијама. Радно тело се сагласило да је неопходно нормирати називе занимања у женском роду, те да се у законима и прописима морају наводити оба рода. Ради уједначавања назива у Аустрији је састављен *Приручник за начин доношења правних аката*⁵ у којем се препоручује да се користе родно неутрални облици, а када то није могуће, да се наводе и мушки и женски облик или комбиновани облик с моционим маркером –*In* (уз прототипично слаб плуралски маркер за женски род –*en*) којим се изражавају оба пола, нпр. *LeserInnen, FahrerInnen*. Данас се овакви облици могу пронаћи и у немачким и швајцарским новинама, а у аустријским (али и немачким) се графика *In* користи и у облицима јединине, како би се укључила оба рода, нпр. *PraktikantIn, SprachpsychologIn* (Glovacki-Bernardi, 2008: 57).

Осим оваквог начина навођења, данас је устаљена и употреба са звездicom (*) и то не само у медијима, већ и у правним текстовима и текстовима друге врсте, нпр: *Projektpartner*innen*, мада постоје и друге опције:

Знаци као маркери модела се временски не поклапају и нису идентични; најстарији је *das Binnen-I* [...], а замењује га *цендер-гап* [...]; овај знак је имао ограничену употребу и коришћен је у периоду од 2003. до 2010. године; () 'доња црта' у њему маркирала је све 'назови' родове ван мушког и женског. Ова два модела су релативно брзо замењена звездicom (*) између мушког и женског рода [...] (*Gender-Sternchen*); у првом плану и овде стоји потреба да се особе које се не изјашњавају као 'мушко' или 'женско' већ разнолико посебно истакну. У језику који још увек користи овај цендер-знак, он служи управо за неутрализацију генеричког маскулинума или свођење парова на краћи облик. Било је покушаја да се 2018. године овај знак уведе као службени (званични) или евентуално да се користи у настави, али је овај предлог одбијен 2018. године. (Петронијевић, 2022: 171)

Ове и остале примењиване могућности Петронијевић илуструје примерима из штампе: *Journalist*innen, Helfer/innen und Helfer, Journalist:innen, der die Philosoph_in* (Петронијевић, 2022: 171).

За разлику од немачког језика, који дозвољава овакву деривацију (моцију) и који има могућност да ради економичности користи специфичну графичку којом се омогућава равноправно обухватање оба рода, српски језик нема такве опције. Разлике су делимично условљене специфичношћу језичког система, а делимично неспремношћу да се померају његове границе ради исказивања родне осетљивости.

4 Немачки назив: *Maskuline und feminine Personenbezeichnungen in der Rechtssprache*.

5 Немачки назив: *Handbuch der Rechtssetzungstechnik. Legistische Richtlinien 1990*.

2.2. Српски као родно осетљив језик

Говорници српског језика имају неколико моционих суфикса на располагању који су различито фреквентни. Домаћи моциони суфикси су: *-а* (само у ознакама сродства, попут *рођака*, *унука*) и са палаталном верзијом *-ја* (само у *госпођа* и *гошћа*), затим *-иња* (*јунакиња*, *првакиња*, *сведокиња*), *-киња* (*Бошњакиња*, *приморкиња*), *-ица* (*ждребица*, *прасица*, *играчица*, *господарица*, *Сремица*), *-арица* (*другарица*), *-иница* (*колегиница*), *-уница* (*чистуница*, *бегуница*), *-ка* (*пастирка*, *болничарка*, *спикерка*), *-овка* (*нобеловка*, *Херцеговка*), *-анка* (*Африканка*, *незнанка*), *-инка* (*Лалинка*), *-ојка* (*Радојка*, *Милојка*), *-ница* (*радница*, *љубавница*) и *-уша* (*простакуша*, *деверуша*, *спонзоруша*) (Клајн, 2003: 20, 105, 106, 116, 121, 123, 123, 134, 136, 137, 137, 138, 163, 198). Како Клајн наводи, моциони суфикси страног порекла су *-еза* (*принцеза*), *-еса* (*контеса*, *баронеса*), *-ина* (*хероина*) (Клајн, 2003: 227, 230, 240). Од свих наведених моционих суфикса најзаступљенији су домаћи суфикси *-ка*, *-ица*, *-иња*, *-киња* (Клајн, 2003: 133).

Упркос бројним могућностима, не може се из сваке именице мушког рода извести именица женског рода. На основу језичке праксе уочљиво је да се тешко и ретко изводе именице женског рода из именица мушког рода које се завршавају на *-ац* (*очевитац*), *-лац* (*криминалац*), *-лог* (*метеоролог*) (Фекете, 2008б: 49), мада је у говорној пракси, као и у медијима све присутнији облик *метеоролошкиња*. Исто тако, Фекете сматра да се лакше изводе именице женског рода на основу именица које завршавају на *-јац* (*полицајац* – *полицајка*), *-ач* (*чистач* – *чистачица*), *-ар* (*секретар* – *секретарка*, *секретарица*). На основи *-ик* се некада тешко граде именице женског рода (*коњаник*), а некада без икаквих тешкоћа (*председник* – *председница*), што је случај и са именицама које завршавају на *-тељ*: или се не граде никако (*исповедитељ*) или се граде без икаквих тешкоћа (*тужитељ* – *тужитељка*) (Фекете, 2008б: 49-51). Уколико паралелних женских форми нема, природни женски род може се исказати описно уз комбинацију с именицом *жена*, на пример, *жена митраљезац* (Фекете, 2008а: 142).

Приликом избора језичких могућности за обележавање рода важно је да се прати прво упутство за употребу, односно стандардизацију родно осетљивог језика, које каже да пре свега треба „следити основно правило за грађење реченице у српском језику: субјекат и предикат се морају слагати у роду и броју и лицу” (Савић, 2009: 306). Будући да су могућности у српском језичком систему бројне, не би требало да постоје тешкоће приликом манифестације женског рода; међутим, не треба пренебрегнути ни кључне ванјезичке факторе.

Регулисање правних оквира, које је у Немачкој и Аустрији спроведено крајем осамдесетих и почетком деведесетих година прошлог века, у Србији је започето пуне три деценије касније. Родна равноправност постаје саставни део законодавног система Републике Србије Уставом из 2006. године. У фебруару 2009. године усвојена је *Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности*, први стратешки документ Републике

Србије у области родне равноправности⁶ којим су утврђени циљеви, мере и активности које се Влада обавезала да ће предузети од 2009. до 2015. године ради унапређивања положаја жена. Велики корак представља и усвајање Закона о равноправности полова децембра 2009. године. Након тога су формирана тела за родну равноправност на свим нивоима власти – централном, покрајинском и локалном (Јарић/Радовић, 2010: 69). Међутим, иако је родно осетљив језик прописан, он се у језичкој пракси још не користи у довољној мери, чему је допринео и отпор самих лингвиста.

Тек након објављивања књиге *Жена сакривена језиком медија: кодекс несексистичке употребе језика* (Savić, 2004) и књиге *Род и језик* (Савић и др., 2009), у српској јавности и штампи учесталије су дискусије о роду и језику у које су се углавном укључивали мушкарци. Академик Иван Клајн, један од најутицајнијих лингвиста, сматрао је да је некад мушки род прикладнији за исказивање женског рода, посебно код професија и занимања (Гвоздановић, 2010: 228). Међутим, у том случају „женске” именице не прате друштвене промене, јер жене данас обављају и послове за које су раније били предодређени само мушкарци, те језичка пракса заостаје за „потребама” и очекивањима друштва. Иако је то у нескладу с реалном социолошком ситуацијом, није и с језичком логиком и праксом (Фекете, 2008а: 140–141). Фекете (2008б: 43) истиче да је ово и прагматички и граматичко-лингвистички проблем, те треба поставити питање граматичко-творбених могућности образовања именица типа *nomina agentis* за обележавање и разликовање особа природног женског рода, као и релевантних друштвено-социолошких потреба за таквим разликовањем и именовањем. Иако језик не пружа увек очекиване могућности за творбу именичких облика женског и мушког рода, језички потенцијал постоји и знатно је већи од онога што језик практично прихвата и (може да) реализује (Фекете 2008б: 51, 46). Разлози за то нису искључиво лингвистички.

Формирање родно осетљивог српског језика налази се у процесу у којем су неке карактеристике већ оформљене, док су друге у процесу формирања. На пример, тек формирамо навику за недискриминаторну употребу језика у

6 Република Србија се тиме надовезала на стремљења и иницијативе које су постојале још у време СФР Југославије. Жене на подручју Србије бориле су се за своја права и много раније, те су стекле право гласа 11. августа 1945. године. У југословенском моделу социјализма тежило се постизању бескласног и праведног друштва – „друштв[а] једнаких шанси које тежи укидању неједнакости међу људима – макар декларативно и на нивоу марксистичке теорије. Отуда, равноправност жена и мушкараца не треба перципирати само као потребу жена, већ нужност због замисли о остварењу праве народне демократије” (Јероњић, 2015: 8). Жене су се у том периоду због убрзане индустријализације, модернизације и урбанизације друштва и државе све више укључивале у тржиште рада, а држава је пружала институционалну подршку запосленим женама и заједно с Антифашистичким фронтом жена (који је као друштвено-политичка организација деловао од 1942. до 1953. године, када је постао Савез женских друштава) организовала велики број курсева, предавања и обука, како би се жене описмениле и образовале. „Све до краја осамдесетих, учача се масовније школовање жена, чак и када је реч о високом образовању, што је свакако велики помак. Међутим, као друга страна те медаље, поједини образовни профили и занимања и даље остају ’женски’, што показује и даље јаку и изражену традиционалност друштва” (Јероњић, 2015: 11).

свакодневном говору и у медијима. Још увек се у насловима неких писаних медија појављују речи, изрази и квалификације којима се вређају друге особе, мада постоји кодекс у медијима којим се овакво писање осуђује. (Савић и др., 2009: 10)

Упркос саопштењима Одбора за стандардизацију српског језика из 2011, 2017. и 2021. године о негативним последицама овог закона на српски језик, Скупштина Републике Србије је 2021. године усвојила *Закон о родној равноправности* (Ковачевић, 2021: 42). Негативне ставове поводом овог закона изнели су бројни лингвисти, „чланови САНУ, Матице српске, Института за српски језик САНУ и други” (Јовановић, 2021: 103) који истичу штетан утицај примене овог закона на језик, његову граматику и норму. Осим истакнутих лингвиста, негативан став према овом закону, а нарочито према родно сензитивном језику у медијима износе и црквени великодостојници, често се не дотичући лингвистичких аргумената, већ аргумената потпуно друге природе. Јасно је да став у науци, али и у друштву по питању родно сензитивног језика у Србији и даље није јединствен нити коначан, што утиче и на језичку праксу.

Такво стање поставља посебан изазов пред преводитељке и преводиоце с родно осетљивијих језика као што је немачки језик, те имају избор или да користе могућности српског језичког система (чак и кад нису нормиране), да би верније пренели текст изворника или да занемарују родну осетљивост ради чувања „патријархалног” језика, упркос савременим тенденцијама у језику и друштву. Својим избором преводитељке и преводиоци дају допринос и подршку родно осетљивом или неосетљивом српском језику.

3. Микроанализа превода романа Елфриде Јелинек *Die Klavierspielerin* – *Пијанисткиња*

У роману добитнице Нобелове награде Елфриде Јелинек *Пијанисткиња* (*Die Klavierspielerin*, 1983) приказан је живот Ерике Кохут, професорке клавира, као и њен проблематичан однос с мајком и учеником Валтером Клемером. Већина ликова су жене и у роману доминира женска перспектива. С обзиром на то да се аустријска списатељица као декларисана марксисткиња и феминисткиња у свом стваралаштву бави проблемима положаја жена и других друштвених група у савременом капиталистичком друштву, њен роман је занимљив са становишта родне равноправности и родно сензитивног језика, те се показао као погодан за микроанализу превода и реализовања могућности српског језика у погледу исказивања женског рода у преводилачкој пракси.

Корпус рада обухвата прво поглавље романа (Jelinek, 2003: 7–112) и превода Тијане Тропин на српски језик (Јелинек, 2009: 5–83). Будући да нема изостављања нити других интервенција на нивоу текста и реченице, анализа се спроводи искључиво на нивоу лексике. Анализиране су лексеме којима се означавају особе женског рода, те се уочавају различита решења за превођење у складу с могућностима српског језичког система. У оквиру феминистичког приступа у

науци о превођењу посматрају се изворник и превод како би се уочили начини манифестације женског рода на немачком језику и њихови преводи на српски језик. С обзиром на то да је феминистички приступ превођењу дескриптиван, а не прескриптиван, у раду се анализира и испитује постојање и искоришћеност могућности српског језика, без вредновања преводилачког рада.

3.1. Исказивање женског рода у роману и преводу на српски језик

Кад је реч о исказивању женског рода у роману *Die Klavierspielerin* и у његовом преводу *Пијанисткиња*, у највећој мери постоји поклапање граматичког и природног рода у немачком и српском језику, те у тим случајевима изазов представља проналажење одговарајућих еквивалената. У мањем броју случајева постоји неслагање између граматичког и природног рода, те се у тим ситуацијама преводилачки изазови усложњавају.

У одабраном корпусу највише је забележених примера у којима се, пре свега у немачком језику, а затим и у преводу на српски језик, без потешкоћа од облика мушког рода граде облици женског рода. Примери творбе именица женског рода додавањем наставка *-in* на именицу мушког рода уобичајене у немачком језику су: *Klavierlehrerin, Lehrerin, Bremserin, Pianistin, Trösterin, Verkäuferin, Täterin, Peinigerin, Geigerin, Bratschistin, Schülerin, Spielerin, Nachbarin, Bäuerin, Kassiererin, Gastgeberin*. Приликом превођења на српски језик углавном су коришћени најпродуктивнији наставци *-ка, -иња/ -киња* и *-ица*, као што сведоче следећи еквиваленти наведених примера: *професорка клавира, наставница, кочничарка, пијанисткиња, утешитељка, продавачица, преступница, мучитељка, виолинисткиња, виолисткиња, ученица, свирачица, сусетка, сељанка, касирка, домаћица*. Споран је превод немачке речи *Erzeugerin* као *родитељка*, будући да Фекете (2008б: 49) сматра да именица *родитељ* спада у оне од којих се не гради именица женског рода. Међутим, српски језик ипак дозвољава ту (нестандардизовану) могућност која се појављује у језичкој пракси и у медијима.

Моција рода лексемом *-frau* у немачком језику је посебно фреквентна у области занимања, а у српском се преноси одговарајућим еквивалентима. Тако је *Milchfrau* (Jelinek, 2003: 17) *млекацијка* (Јелинек, 2009: 13). Премда ова лексема постоји у употреби (медији), РМС нуди облик „млекацика” (Вујанић и др., 2011: 705), а у значењу упућује на лексему „млекарица – а. девојка, жена која разноси и продаје млеко. б. она која послује око млека” (Вујанић и др., 2011: 705), што сведочи о више могућности српског језика да пренесе ову немачку лексему. За *Gemüsefrau* (Jelinek 2003: 93) одабран је еквивалент *пиљарица* (Јелинек, 2009: 69). Пошто је реч о занимањима која се традиционално могу означити као „женска”, речнички су потврђена у српском језику.

Frau (*‘госпођа’*) се као самостална лексема појављује испред именица мушког рода приликом ословљавања и код титула. Приликом ословљавања једино именица *Frau* носи моцију рода, док занимање остаје у мушком роду, као у примерима *Fräulein Professor, Frau Doktor, Frau Professor* (Jelinek, 2003: 15, 23,

24, 48), што се у преводу на српски језик преноси тако да су и облик ословљавања и титула родно обележени: *госпођица професорка*, *госпођа докторка*, *госпођа професорка* (Јелинек, 2009: 11, 17, 36). Кад је реч о женском занимању, именица *Frau* се повезује с именицом у женском роду, као у примерима *Frau Lehrerin* (Јелинек, 2003: 55) и *Frau Meisterin* (Јелинек, 2003: 70), преведеним као *госпођа професорка* (Јелинек, 2009: 40) и *госпођа маестрица*⁷ (Јелинек, 2009: 52). Међутим, Фекете (2008б: 52) сматра да у језичкој пракси функционише решење да се занимање жене наводи у мушком роду са допунском одредбом у женском роду (као, уосталом, и у немачком), тако да би било прихватљиво и решење *госпођа доктор* и *колегиница доктор*, што је преводитељка такође применила, користећи, на пример, синтагму *госпођа доктор* (Јелинек, 2009: 36), док се у већем броју случајева одлучује за интензивније маркирање рода.

Јелинек користи и придев *weiblich* уз именице једнине мушког или средњег рода, као и уз именице у множини, како би нагласила припадност особе или групе женском роду, као у синтагми *diesem weiblichen Feinspitz* (Јелинек, 2003: 111), преведеној као *тог женског гурмана* (Јелинек, 2009: 82) и *vor den weiblichen Erziehungsberechtigten* (Јелинек, 2003: 37), односно *пред женским носиоцима васпитања* (Јелинек, 2009: 27). Са аспекта стила занимљиве су синтагме *des weiblichen Kindes* (Јелинек, 2003: 37), преведена потпуним еквивалентом *женског детета* (Јелинек, 2009: 27) и *zwei Schülerinnen und weibliche Lehrlinge* (Јелинек, 2003: 95), преведена као *две ученице или женска шегрта* (Јелинек, 2009: 70). У оба случаја у полазном и у циљном језику стоје на располагању именице граматичког и природног женског рода истог значења: *Tochter* – *кћерка*, односно *Lehrmädchen* и *шегртице* (РМС, 2011: 1502). Преводитељка је задржала одлуку ауторке да користи аналитички уместо синтетичког начина исказивања женског рода, што омогућавају и немачки и српски језички систем.

Приликом превођења сложенице *Hausfrauengespräche* (Јелинек, 2003: 49) преводитељка је формирала синтагму *домаћички разговори* (Јелинек, 2009: 36), од речи *Hausfrau*, што значи *домаћица*. У РМС за придев *домаћички* стоји: „који се односи на домаћицу, домаћице: који оспособљава за вођење домаћинства, кућних послова: ~ школа, ~ течај, ~ курс” (Вујанић и др., 2011: 289). Иако Фекете (2008б: 53) истиче да поштовање рода може да представља граматички недостатак у случајевима када треба извести односни придев с наставцима *-ски*, *-чки*, *-шки* и другим, па зато нема облика као што је **психологињ-ски* или **наставнич-ски*, то није случај с именицом *домаћица* која означава традиционално женско занимање. Може се стога закључити да није реч о ограничењу језичког система, већ о недостатку (развијене) језичке праксе. Избегавање формирања таквог придева је у појединим случајевима довело до необележавања женског рода: *Pianistinnenkarriere* (Јелинек, 2003: 9) преведена је као *пијанистичка каријера* (Јелинек, 2009: 7). Будући да придевска конструкција с речју *пијанисткиња*

7 Поред туђице *маестрица* која се користи у музичком жаргону, у српском језику као еквивалент за *Meisterin* на располагању стоји и *мајсторица*.

(*пијанисткињска каријера?*) није уобичајена ни прихватљива, српски језик поред брисања обележја женског рода нуди промену у синтагму с генитивом (*каријера пијанисткиње*).

У појединим случајевима обележавање женског рода представља преводачки изазов, те се уместо извођења одговарајуће именице женског рода могу користити и парафразе, те се лексема *Fragerin* (Jelinek, 2003: 26) преводи као *жена која пита* (Јелинек, 2009: 19), а *Pubertäerin* (Jelinek, 2003: 37) као *девојчица у пубертету* (Јелинек, 2009: 27). Тиме се избегавају еквиваленти *испитивачица* и *пубертетлијка*, који нису нормирани. Премда РМС не бележи облик *пубертетлијка*, већ само *пубертетлија* са значењем: „онај који је у пубертету” (Вујанић и др., 2011: 1071), облик *пубертетлијка* јесте присутан у говорној пракси српског језика.

Код појединих лексема маркирање женског рода је у потпуности изостављено, као у примеру *die Empfängerin dieses Pakets* (Jelinek, 2003: 46). У преводу се користи именица граматичког мушког рода *прималац овог пакета* (Јелинек, 2009: 34). Код лексема овог типа нуди се могућност извођења именица женског рода преко облика са *-тељ*, као у примеру *читалац-читатељка/читатељица* (Фекете, 2008б: 49), те на располагању стоје еквиваленти *приматељка* или *приматељица*, који су такође у употреби у медијима.

Непреношење рода исказаног у оригиналу забележено је и у примеру *weiß sie auch schon die dafür Verantwortliche zu benennen* (Jelinek, 2003: 11) – *већ зна и ко је одговоран*. (Јелинек, 2009: 8). Како је у немачком језику лексема (*die*) *Verantwortliche* настала супстантивизацијом адјектива и род се одређује чланом који не постоји у српском језичком систему, преношење ове конструкције представља својеврстан изазов и на овај начин се не може пренети. Друге могућности су промене формулације, примерице: *може да именује одговорну/зна ко би била одговорна* и слично.

Творбене могућности у српском језику представљају посебан изазов код превођења именица страног порекла: *Erika sagt heute schon von sich, sie sei eine Individualistin* (Jelinek, 2003: 16), који у преводу гласи: *Ерика данас каже за себе да је индивидуалиста*. (Јелинек, 2009: 11) – уместо *индивидуалисткиња*. Код превода сложенице *Nachwuchssopranistin* (Jelinek, 2003: 75) такође је изостављено обележје женског рода: *сопран из младог нараштаја* (Јелинек, 2009: 56) – уместо *сопранисткиња*. Извођење именица женског рода на основу именица мушког рода са наставком *-ист(а)* јесте могуће у српском језику, као што показује пример *пијанисткиња*, међутим, није се још усталило. Исто тако, *Adressatin, die Mutter* (Jelinek, 2003: 31) преведена је као *адресат, мајка* (Јелинек 2009: 23), а избегнут је женски облик именице *адресаткиња*.

У немачком језику честа су размимоилажења између граматичког рода (генуса) и природног рода (сексуса), при чему немачки језик фаворизује граматички род. Иако у немачком језику не постоји конгруенција између именице и предиката, граматички и природни род именице играју улогу приликом употребе заменице којом се реферише на ту именицу. У српском

језику облици за род често нису доследно значењски разграничени, јер је њихова функција пре свега формална и испољава се у конгруенцији. Малобројни су случајеви када именице мушког рода означавају искључиво лица мушког пола, а именице женског рода искључиво лица женског пола (Пипер/Клајн, 2013: 54). У изворнику и преводу романа *Пијанисткиња* уочено је неколико примера у којима постоје размимоилажења у генусу и сексусу.

Немачка именица *Mädchen* граматички је средњег рода, али се односи на млађе особе женског рода и преводи се као *девојчица* или *девојка*. У немачком језику се у том случају разилазе категорије генуса и сексуса и превагу односи граматички род (генус). Међутим, у стандардном савременом немачком језику често долази до анафоричког размимоилажења, чега се и Јелинек придржава, те користи присвојне заменице у женском, а не у средњем роду: *Dieses Mädchen schaut in die Weite von Gefühlswelten, und ihr Ankläger schaut bestenfalls zu tief ins Bierglas und so schweigt er bang vor ihrem Blick* (Јелинек, 2003: 23). Овакво одступање није видљиво у преводу, будући да код еквивалента *девојка* ова неусаглашеност не постоји: *Ова девојка гледа у даљину осећајних светова, а њен тужилац у најбољу руку завирује предубоко у пивску криглу, и тако кротко ћути пред њеним погледом* (Јелинек, 2009: 17). Међутим, постоји могућност преношења оваквог размимиолажења уколико се употреби именица граматичког средњег, а природног женског рода: *девојче*.

Јелинек не инсистира на слагању у роду између именице и заменице у свим случајевима, као што показује пример: *Der Volksmund würde sie einen guten Beobachter nennen* (Јелинек, 2003: 102). Објекат (заменица *sie*) и предикатив (*einen guten Beobachter*) односе се на исту особу женског рода, али се употребљава облик генеричког маскулинума, иако постоји именица *Beobachterin*. У преводу се такође користе заменица женског и именица мушког рода: *Народ би је назвао добрим посматрачем* (Јелинек, 2009: 75). Иако Савић (2009: 306) тврди да се субјекат и предикат у српском језику морају слагати у роду, у језичкој пракси то није увек случај. Облик *посматрачица* свакако је споран будући да Фекете (2008, 2: 50) истиче да је *посматрач* једна од именица од које се не може образовати напоредна форма женског рода, мада јесте могуће остварити граматичко слагање рода употребом именице *посматрачица*.

У немачком језику именица граматичког женског рода не мора нужно да се односи на природни женски род, као кад је реч о именицама изведеним помоћу суфиксоида *-kraft*, које су пре свега заступљене у савременом административном немачком језику, управо ради избегавања маркирања рода приликом означавања занимања (Fleischer/Barz, 2012: 238). Полазећи од контекста, преводитељка се у таквим случајевима одлучила за обележавање женског рода, те је формулацију *daß ihr Wert als künftige Spitzenkraft der Musik an der Börse des Lebens steigen möge* (Јелинек, 2003: 89) превела као: *да њена вредност као будуће врхунске музичарке порасте на берзи живота* (Јелинек, 2009: 66). Исто тако, реченица *Wie gern überläßt der Schüler sich einer solchen Lehrkraft* (Јелинек, 2003: 33) у преводу гласи *Како се радо ученик препушта*

такој *учитељици* (Јелинек, 2009: 25). Иако код оваквих речи српски језички систем нуди могућност употребе родно необележених именица као што је *снага* (*радна снага* за *Arbeitskraft*, *врхунска радна снага* или *врхунски музички таленти* за *Spitzenkraft*) или збирних именица у средњем роду као што је *особље* (*наставно особље* за *Lehrkraft*), постојање одговарајућих еквивалената не значи да је њихова употреба увек и адекватна.

У роману се на више места женске особе обележавају погрдним именима, при чему се користе називи за животиње у женском роду. У одређеним случајевима постоји подударње у роду у немачком и српском језику, па се *Büffelin* (Јелинек, 2003: 26) преводи као *биволица* (Јелинек, 2009: 20). Међутим, будући да су увреде често културолошки условљене, код избора појединих еквивалената постављају се додатна питања која немају везе с могућностима језичког система. Увреда *die eitle Kröte* (Јелинек, 2003: 14) одговара српском *красача једна ташта* (Јелинек, 2009: 10), при чему се женска особа пореди са животињом женског рода. Међутим, *красача* није уобичајена као погрдни назив у српском језику, али замена неком другом, чешћом увредом на српском језику довела би до губљења симболичких значења.⁸ У другом случају изворна лексема јесте замењена, иако у српском језику постоји потпуни еквивалент: *weibliche Nattern* (Јелинек, 2003: 42), која је преведена као *женске шкорпије* (Јелинек, 2009: 30). *Natter* представља велику породицу змија којима припадају смукви и белоушке, тако да српски језички систем омогућава и неуобичајен израз „женске белоушке” или „женске гује”.

Немогућност задржавања изворног граматичког женског рода у преводу присутна је у примеру *diese Kreuzspinnen* (Јелинек, 2003: 40), преведеном као *ти пауци крсташи* (Јелинек, 2009: 29). Поређење мајке и баке протагонисткиње с пауцима заснива се на склоности да се исиса животна снага из жртава. У немачком језику је успостављање везе између ове животиње и женских особа могуће, будући да је именица *Spinne* женског рода, док је *паук* у српском језику мушког рода. Међутим, уколико се инсистира на обележавању женског рода, српски језички систем нуди делимичне еквиваленте као што су *тарантуле* или *црне удовице*.

На крају, у појединим примерима именица женског рода комбинује се с мушком именицом као номиналном апозицијом и у немачком и у српском језику: *der Habicht Mutter, der Bussard Omutter* (Јелинек, 2003: 38) који се преводје као *јастреб мајка, мишар бака* (Јелинек, 2009: 28). Пошто је реч о птицама грабљивицама, наглашавају се агресивне особине ове две жене, чиме се традиционално мушке особине повезују са женским родом, што је могуће и у немачком и српском језичком систему.

8 Ове животиње се у симболици често посматрају као демонска бића и „као мучитељке проклетника у паклу”. У Европи је, према традицији и веровању, ова жаба презрена, „пуна зле магије”. У народним легендама немачког говорног подручја израз ‘грешна красача’ појављује се као оличење ‘јадних душа’ које нису спасене” (Biderman, 2004: 173).

4. Закључак

Будући да су главни ликови у роману *Die Klavierspielerin* жене и да је ауторка феминисткиња, као и да је роман писан на немачком језику који се налази на знатно вишем степену етаблираности маркирања рода од српског језика, феминистички приступ у анализи романа показао се као адекватан за испитавање обележавања женског рода у преводу на српски језик. Поред разлика у ставовима немачких и српских лингвиста према родно осетљивом језику, као и у утврђеној правној регулативи и језичкој пракси, изазове приликом превођења родно осетљивих формулација с немачког на српски језик доносе и разлике у језичким системима: у немачком су моциони суфикси далеко слабије развијени у односу на српски језик, али је на прагматичком нивоу немачки језик далеко доследнији.

Приликом анализе уочено је да се код већине лексема граматички и природни род подударају, док код мањег броја лексема то није случај, што представља додатни изазов приликом превођења. Када је реч о начинима обележавања женског рода у преводу на српски језик уочени су примери у којима су: (1) у оба језика од облика мушког рода изведени облици женског рода применом творбених могућности језичког система (сложенице у немачком и моциони суфикси у немачком и српском језику); (2) у српском језику коришћене парафразе уместо синтетичког начина изражавања женског рода; (3) у српском језику употребљене лексеме мушког рода за немачке лексеме женског рода, упркос постојању одговарајућих творбених могућности, које (још) нису нормиране, мада јесу присутне у језичкој пракси; (4) у немачком и српском језику именице задржане у генеричком, природно неутралном мушком роду, (5) у српском језику немачке именице у граматички женском, природно неутралном роду под утицајем контекста преведене као именице у женском роду; (6) у немачком језику приликом употребе погрда успостављене везе између граматичког рода назива животиња и женских особа с којима се пореде, што је у преводу у већини случајева задржано или је могуће задржати, с обзиром на могућности језичког система српског језика.

У одабраном корпусу нису пронађени примери у којима је српски језички систем поставио непремостива ограничења за маркирање женског рода, узевши у обзир његове бројне творбене могућности. Појава речнички непотврђених облика у медијима (интернет) показује да је језичка пракса испред језичке норме у погледу обележавања женског рода. Даља истраживања превода текстова, нарочито с језика који су родно осетљивији од српског језика, показала би у којој мери преводи заиста утичу на процес стварања језичких варијетета у складу са савременим тенденцијама у језику и друштву. Како би испунили захтев верности изворном тексту, преводитељке и преводиоци су у таквим случајевима подстакнути да креирају синтетичке облике за обележавање женског рода, постепено обогаћујући српски језик и књижевност и отварајући их ка повећаној родној осетљивости и родној равноправности у језику и друштву.

Литература

- Вујанић, М., Гортан-Премк, Д., Дешић, М., Драгићевић, Р., Николић, М., Ного, Љ., Павковић, В., Рамић, Н., Стијовић, Р., Радовић-Тешић, М., Фекете, Е. (2011). *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска.
- [Vuјanić, M., Gortan-Premk, D., Dešić, M., Dragićević, R., Nikolić, M., Nogo, Lj., Pavković, V., Ramić, N., Stijović, R., Radović-Tešić, M., Fekete, E. (2011). *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska]
- Јарић, В., Радовић, Н. (2010). *Речник родне равноправности*. Београд: Heinrich Böll Stiftung, Југоисточна Европа. Нови Сад: Арт-Принт.
- [Jarić, V., Radović, N. (2010). *Rečnik rodne ravnopravnosti*. Beograd: Heinrich Böll Stiftung, Jugoistočna Европа. Novi Sad: Art-Print]
- Јовановић, В. (2021). Поводом тзв. Закона о родној равноправности. Положај српскога језика у савременом друштву – изазови, проблеми решења. У Д. Станић, С. Танасић (ур.), *Зборник саопштења с округлог стола у Матици српској 3. јула 2021* (стр. 103–105). Нови Сад: Матица српска; Београд: Одбор за стандардизацију српског језика.
- [Jovanović, V. (2021). Povodom tzv. Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Položaj srpskoga jezika u savremenom društvu – izazovi, problemi rešenja. U D. Stanić, S. Tanasić (ur.), *Zbornik saopštenja s okruglog stola u Matici srpskoj 3. jula 2021*. (str. 103–105). Novi Sad: Matica srpska; Beograd: Odbor za standardizaciju srpskog jezika]
- Клајн, И. (2003). *Творба речи у савременом српском језику. Други део – суфиксација и конверзија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства: Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска.
- [Klajn, I. (2003). *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku. Drugi deo – sufiksacija i konverzija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva: Institut za srpski jezik SANU; Novi Sad: Matica srpska]
- Ковачевић, М. (2021). У каквом су односу Закон о родној равноправности и Закон о језику и писму. У Д. Станић, С. Танасић (ур.), *Положај српскога језика у савременом друштву – изазови, проблеми решења. Зборник саопштења с округлог стола у Матици српској 3. јула 2021*. (стр. 41–55). Нови Сад: Матица српска; Београд: Одбор за стандардизацију српског језика.
- [Kovačević, M. (2021). U kakvom su odnosu Zakon o rodnoj ravnopravnosti i Zakon o jeziku i pismu. U D. Stanić, S. Tanasić (ur.), *Položaj srpskoga jezika u savremenom društvu – izazovi, problemi rešenja. Zbornik saopštenja s okruglog stola u Matici srpskoj 3. jula 2021*. (str. 41–55). Novi Sad: Matica srpska; Beograd: Odbor za standardizaciju srpskog jezika, 2021]
- Петронијевић, Б. (2022). Цендеризам, нови појавни облик у језику. *Српски језик: студије српске и словенске*, 27(1), 169–177.
- [Petronijević, B. (2022). Dženderizam, novi pojavni oblik u jeziku. *Srpski jezik: studije srpske i slovenske*, 27(1), 169–177]
- Пипер, П., Клајн, И. (2013). *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- [Piper, P., Klajn, I. (2013). *Normativna gramatika srpskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska]

- Радовановић, М. (2003). *Социолингвистика*. Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- [Radovanović, M. (2003). *Sociolingvistika*. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića]
- Савић, С., Чанак, М., Митро, В., Штасни, Г. (2009). *Род и језик*. Нови Сад: Женске студије и истраживања и Футура публикације.
- [Savić, S., Čanak, M., Mitro, V., Štasni, G. (2009). *Rod i jezik*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije]
- Савић, С. (2009). Упутства за стандардизацију родно осетљивог језика. У *Његошеви дани*. Зборник радова (стр. 301–320). Никшић: Филозофски факултет.
- [Savić, S. (2009). Uputstva za standardizaciju rodno osetljivog jezika. U *Njegoševi dani*. Zbornik radova (str. 301–320). Nikšić: Filozofski fakultet]
- Фекете, Е. (2008а). *Језичке доумице* (Књига 1). Београд: Београдска књига.
- [Fekete, E. (2008a). *Jezičke doumice* (Knjiga 1). Beograd: Beogradska knjiga]
- Фекете, Е. (2008б). *Језичке доумице* (Књига 2). Београд: Београдска књига.
- [Fekete, E. (2008b). *Jezičke doumice* (Knjiga 2). Beograd: Beogradska knjiga]
- Biderman, H. (2004). *Rečnik simbola*. Beograd: Biblioteka Posebna izdanja.
- Duden. Berlin: Dudenverlag. 2016. <<http://www.duden.de/>> 30.8.2016.
- Chamberlain, L. (2000). Gender and the Metaphoric of Translation. In L. Venuti (Ed.), *The Translation Studies Reader* (pp. 314–329). London & New York: Routledge.
- Fleischer, W., Barz, I. (2012). *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin; Boston: W. de Gruyter.
- Flotow, L. von. (2008). Gender and Sexuality. In M. Baker, G. Saldanha (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (pp. 122–126). New York: Routledge.
- Glovacki-Bernardi, Z. (2008). *Kad student zatrudni... Rasprava o rodnoj perspektivi u jeziku*. Zagreb: Alfa.
- Gvozdanović, J. (2010). Diskursi o rodnoj ravnopravnosti u jeziku. U V. Vasić (ur.), *Diskurs i diskursi* (str. 225–229). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Harvey, K. (2000). Translating Camp Talk: Gay Identities and Cultural Transfer. In L. Venuti (Ed.), *The Translation Studies Reader* (pp. 446–467). London & New York: Routledge.
- Jerončić, M. (2015). Privatni i javni patrijarhat: društveni položaj i uloga žena u Jugoslaviji tokom socijalističkog perioda. *Genero: časopis za feminističku teoriju*, 19(1), 1–26.
- Katnić-Bakaršić, M. (1999). *Lingvistička stilistika*. Budapest: Open Society Institute. <<http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001017/01/18.pdf>> 18.7.2016.
- Lohde, M. (2006). *Wortbildung des modernen Deutschen. Ein Lehr- und Übungsbuch*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Pavlović, N. (2015). *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international.
- Savić, S. (2004). *Žena sakrivena jezikom medija: kodeks neseksističke upotrebe jezika*. Novi Sad: Futura publikacije.
- Veith, W. H. (2002). *Soziolinguistik*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Извори

Јелинек, Е. (2009). *Пијанисткиња*. (Т. Тропин, прев.). Београд: Паидеиа.
[Jelinek, E. (2009). *Pijanistkinja*. (T. Tropin, prev.). Beograd: Paideia]

Jelinek, E. (2003) *Die Klavierspielerin*. Reinbek: Rowohlt.

Mirjana J. Zarifović Grković
Nikolina N. Zobenica

Summary

FEMINIST MICROANALYSIS OF THE SERBIAN TRANSLATION OF ELFRIEDE JELINEK'S NOVEL *THE PIANO TEACHER*

In translation studies, the feminist approach (as a part of gender studies) analyses (1) the relation of society, politics, culture and literature towards women in translated works (macroanalysis), or (2) the manifestations of the female gender in the language of translations (microanalysis). The microanalysis of a feminist text implies involving sociolinguistics as a discipline which studies language variations on the basis of gender, observes and explores different ways of gender marking and gender equality in language. The subject of the microanalysis in this paper is the Serbian translation of a chapter of the novel written by Austrian feminist writer Elfriede Jelinek, *Die Klavierspielerin* (1983), with the aim to observe and analyse the possibilities of gender marking in the Serbian language in comparison to the more sensitive German language of the source text. Analysis has shown that the Serbian language system does not restrict the gender marking, but possesses adequate word formation possibilities which have not been sufficiently used, as they have not yet been standardized, although they exist in the language praxis, following contemporary tendencies in language and society.

Key words:

gender studies, feminist approach, translation studies, gender sensitive language, literature translation